

TA'RİB

nulması, ders kitaplarının Arapça'ya çevrilmesi ve bu dersleri verebilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi şeklinde Arapçalaştırma politikaları yürütülmüştür. 1950'ler boyunca etkin olan panarabizm politikaları dil meselesine ayrı önem vermiş ve tek bir Arap milletin oluşumunun anahtarı olarak dil birliğinin üzerinde durmuştur. Bunun sonucunda Mısır, Suriye ve Irak'ta yabancı dillerin etkisi iyice azalmıştır. Mısır'da fasih Arapça bütün derslerde eğitim dili olarak teşvik edilmiştir. Lübnan'da ise bu ülkenin Arapça ve Fransızca konuşan iki dilli bir karaktere sahip bulunduğunu savunanların yanı sıra bu görüşe şiddetle karşı çıkarak Fransızca'nın Lübnan'ı sömürgeleştiren ülkenin dili olduğu görüşünü ileri süren Kemal Yüsuf el-Hâc gibi Mârûnî yazarları da çıkmıştır (a.g.e., s. 793; Suleiman, s. 206, 213). Cezayir, Fas ve Tunus aydınları fasih Arapça'yı millî kimliklerinin ve diğer Arap ülkeleriyle dayanışmanın göstergesi kabul etmiştir. En uzun ve yoğun Fransızlaştırma sürecine tâbi tutulan Cezayir en ateşli Arapçalaştırma politikasını izlemiş, 1960'lardan itibaren iş başına gelen hükümetler eğitimin tamamen Arapçalaştırılması hedefini benimsemiştir. Fas ve Tunus ise Fransızca'ya daha ılımlı yaklaşmış, Fransa ve diğer Avrupa ülkeleriyle bağlarının devam etmesi için iki dilliliği benimsemiştir. Sudan anayasası Arapça'yı cumhuriyetin resmî dili olarak tanımış, ancak diğer yerel ve uluslararası dillerin gelişimini de serbest bırakmıştır. Bağımsızlık sonrası Sudan hükümetleri ise Arapçalaştırma yöntemini sürdürmüştür. Ta'rîbe dair çalışmalar arasında Muhammed Behcet el-Baytâr'ın *el-İştikâk ve't-ta'rib* (Dımaşk 1961), Muhyiddin Mehmed Münşî'nin *Risâle fi't-ta'rib (Uşûlü't-ta'rib fi't-ta'rib)*, Şükrî Faysal'ın *'Avâ'ik fi't-ta'rib: Mevki'ü'n-Nedve min hareketi't-ta'rib, Ta'ribü't-ta'limi'l-âli ve'l-câmi'i fi rub'i'l-ğarni'l-ağîr*, Tâhir el-Cezâirî'nin *et-Ta'rib li-uşûli't-ta'rib* (Mısır 1337/1919) adlı eserleri sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mekâyisü'l-luğa, I, 148, 152; II, 303; Sibeveyhi, *Kitâbü Sibeveyhi* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1977, IV, 303-304; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1388/1968, VII, 262; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luğa* (nşr. Fr. Krenkow v.dğr.), Haydârabâd 1344-51, I, 25; III, 316; İbn Sîde, *el-Muħaşşas*, Kahire 1320, XIV, 39; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîki, *el-Mu'arreb* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1969, s. 56; Radyüddin es-Sâğânî, *el-'Ubâbü'z-zâhir ve'l-lübâbü'l-fâhîr*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4701-4704, II, vr. 121^a; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *İrtisâfü'd-ğarab min lisâni'l-'Arab* (nşr. Receb Osman Mu-

hammed), Kahire 1418/1998, I, 146; Süyûtî, *el-Müzhîr* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr.), Beyrut 1408/1987, I, 268-294; a.mlf., *el-Mühezzeb fimâ vaka'a fi'l-ğur'ân mine'l-mu'arreb* (nşr. Tihâmî Râcî el-Hâşimî), Muhammediye, ts. (İhyâü't-türâsi'l-İslâmî), tür.yer.; Abdullah b. Muhammed el-Alâî, *Câmi'ü't-ta'rib bi't-ta'ribi'l-ğarib* (nşr. Nasuhi Ünal Karaarslan), Kahire 1416/1995, s. 20, 22, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 49-51; Edî Şîr, *el-Elfâzü'l-Fârisiyyetü'l-mu'arreb*, Beyrut 1908, s. 40; J. Stetkevych, *The Modern Arabic Literary Language*, Chicago-London 1970, s. 56-65; Abdullah b. Abbas, *el-Luğât fi'l-ğur'ân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1972, s. 16; Ahmed Matlûb, *Hareketü't-ta'rib fi'l-'Irâk*, Bağdad 1403/1983, s. 18-22; M. Hasan Abdülâzîz, *et-Ta'rib fi'l-kadîm ve'l-hadîs*, Kahire 1990, s. 39-41, 47; Yasir Suleiman, *The Arabic Language and National Identity*, Edinburgh 2003, s. 98-99, 102, 154-157, 206, 213; Sohail H. Hashmi, "Ta'rib", *El² Suppl.* (İng.), s. 790-794.

NASUHI ÜNAL KARAARSLAN

TARİF

(التعريف)

Bir nesnenin,
bir kavram veya kelimenin
ne olduğunu açıklayan söz anlamında
mantık ve usul terimi.

Sözlükte "tanıtmak, belirtmek, bildirmek" anlamındaki **tarîfi** mantık, usul ve kelâm âlimleri "kendisinin bilinmesi başka bir şeyin bilgisini gerektiren söz" mânasında kullanırlar. Bugünkü Türkçe'de tarif yerine yeni kelime olarak **tanım** kullanılır. Kapalı ve müphem kavramları açıklamaya yönelik sözlere **tarif** denildiği gibi **muarrif** ve **el-kavlü's-şârih** adı da verilir. Bir nesnenin madde ve sûretten oluştuğu, maddenin nesnelere ortak yönünü, sûretin ise ayrıştığı yanını ifade ettiği düşünülür. Tarifi oluşturan unsurlar nesnenin ait olduğu cins ve cinsin altındaki fasıla o nesnenin özellik (hâssa) ve niteliklerinden (araz) ibarettir. Bunlardan cins ile fasıl nesnenin özünü ve mahiyetini oluşturduğundan bu iki unsurla yapılan tarife tam veya hakiki tarif denir. Çünkü bu tarif tanımlananın özüne (zat) ilişkin ayrıştırıcı temel özellikleri açıklamaktadır. Meselâ, "İnsan düşünen canlıdır" önermesinde "canlı" insanın yakın cinsi, "düşünen" yakın faslıdır. Dolayısıyla hakiki tarif genellikle yakın cinsle yakın fasıldan meydana gelen olumlu-külli bir önermedir; buna "hadd-i tâm" adı da verilir. Eksik tarif ise nesnenin uzak cinsle yakın faslından oluşur. "İnsan düşünen bir cisimdir" önermesinde "cisim" insan için uzak bir cins iken "düşünen" onun yakın faslıdır. Eğer tarif, nesnenin özüne ilişkin ayrıştırıcı temel yönünü değil sadece ayrıntılardan iba-

ret özellik ve niteliklerini açıklıyorsa ona **resm** adı verilir. Resim tam veya eksik olabilir. Tam resim, "İnsan gülen canlıdır" önermesinde görüldüğü üzere insanın yakın cinsi olan "canlı" ile onun ayrılmaz bir özelliği olan "gülen"den meydana gelmiştir. Eksik resimse aynı hakikatin araz türü niteliklerinden oluşan önermedir. Meselâ, "İnsan iki ayağı üzerinde yürüyen, geniş tırnaklı, bedeni tüysüz, dik duran ve yapısı gereği gülen bir canlıdır" ifadesinde insana yüklenen ve araz türünden olan bu niteliklerin hepsi bir tek hakikati, insanı tarif etmektedir. Bu tür tarife **ta'rîf-i tavsîfî** de denilir (İsmail Fenni, s. 167-168; Fârâbî, s. 26-32; Esrûddin el-Ebherî, s. 64).

Tarif ve resimden başka "ta'rîf-i lafzî" ve "ta'rîf-i ismî" gibi tarif türlerinden de söz edilir. Bunlardan ilki anlamca kapalı olan bir lafzı daha kolay anlaşılır bir başka lafzla açıklamaktan ibarettir. Meselâ, "Güden çobandır" önermesinde farklı anlamlara gelen "güden" "çoban"la açıklığa kavuşturulmuştur. Ta'rîf-i ismî ise dış dünyada bulunmayan ve sadece zihinde var olan bir kavramın açıklanmasıdır. Meselâ, "Cins mahiyeti ve temel özellikleri aynı olan varlıklara verilen isimdir" cümlesi soyut olan cins kavramını tarif etmektedir. Gerçekte tarif külli olumlu bir önerme niteliğini taşıdığı için, "Tam tarif efrâdını câmi', ağıyârını mâni olmalıdır" denilmiştir; yani tarif tanımlanan aynı mahiyetteki şeyleri toplayıp kuşatmalı, aynı nitelikte olmayanları ise dışarıda bırakmalıdır. Bir başka anlatımla tarif eden ifadeyle tarif edilenin tam olarak örtüşmesi gerekir. Bunun için önerme döndürüldüğünde, yani konunun yüklem, yüklem konusuna getirilmesi halinde anlam değişmemelidir. Meselâ, "Üç açısı ve üç kenarı bulunan şekil üçgendir" önermesinin döndürülmüşü, "Üçgen üç açısı ve üç kenarı bulunan şekildir" tarzında olup ilkiyle tamamen örtüşmektedir. Bu iki önermeden ilki "tard" ve "ittirâd", ikincisine "aks" ve "in'ikâs" denilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 482-485, 624; İsmail Fenni, *Luğatçe-i Felsefe*, İstanbul 1341, s. 167-168; Cemil Salîbâ, *el-Mu'cemü'l-felsefi*, Beyrut 1982, I, 304-305, 447; Fârâbî, *el-Burhân (el-Mantık 'inde'l-Fârâbî* içinde, nşr. Mâcid Fahrî), Beyrut 1987, s. 26-32, 42-52; İbn Sînâ, *Kitâbü's-Şifâ: Mantığa Giriş, Medhal* (trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 58-64; a.mlf., *Kitâbü's-Şifâ: II. Analitikler* (trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 226-232; Esrûddin el-Ebherî, *İsâgüci: Mantığa Giriş* (trc. Hüseyin Sanoğlu), İstanbul 1998, s. 64; Seyyid Şerif el-Cürçânî, *Hâşiye 'alâ Şerhi's-Semsiyye*, İstanbul 1303, s. 83-87.

ÖMER TÜRKER